

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ВПЛИВУ ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЧИТАЧА

Аннотация. Проводится анализ методов влияния текстовой информации на читателя. Рассматриваются известные методы манипуляции социальными субъектами и объектами на основе использования текстовой информации. Анализируются различные методы коммуникации, в процессе реализации которых осуществляется манипуляция, анализируются условия, при которых такая манипуляция является возможной.

Ключевые слова: методы влияния, манипуляция, информация, субъект, объект, коммуникация.

Управління соціальними об'єктами і окремими суб'єктами використовується з часів, коли засобами комунікації між ними стала мова. Однією з проблем такої комунікації є маніпуляція суб'єктами з допомогою засобів мови. Під маніпуляцією суб'єктами розуміється побудження останніх до тих, чи інших дій без їх згоди, або без участі свідомості відповідного суб'єкта в цьому процесі. Маніпуляція суб'єктом з використанням та не використанням його свідомості має різні різновидності, до яких відносяться:

- процеси навчання,
- процеси переконання суб'єкта в необхідності виконання певних дій без участі його свідомості,
- нав'язування суб'єктивної інформації з участю його свідомості, але з використанням спеціальних психофізіологічних прийомів для підсилення відповідного впливу на свідомість суб'єкта.

Процес навчання представляє собою традиційну комунікацію між суб'єктами з ціллю передачі від суб'єкта джерела до суб'єкта приймача певної інформації. Цей процес має широкий спектр різновидностей і досить широко та глибоко досліджуються в педагогіці. Термін маніпуляції суб'єктом найчастіше використовується у випадку другого типу комунікації між суб'єктами. Приведений поділ в певній мірі є відносний, оскільки можуть реалізовуватися комунікації між суб'єктами, які частково характеризуються параметрами всіх трьох типів, наприклад, відомі методики навчання іноземної мови, які реалізуються без участі свідомості і т.д.

В рамках даної роботи будемо розглядати методи комунікації між суб'єктами та між суб'єктами і соціальними системами з ціллю управління суб'єктом приймачем інформаційного потоку та соціальним об'єктом, який представляє собою групу суб'єктів. В такій комунікації один з суб'єктів є управляючим, а приймач інформації є управляємим. Специфіка такого управління пинципово відрізняється від управління в технічних галузях тим,

що ціллю управління соціальним об'єктом є побудження останнього до виконання певних дій, між якими від моменту відбору відповідної інформації до моменту активізації відповідних дій лежить інтервал часу, який є функцією інформаційного змісту та форми його представлення. Такий інтервал будемо будемо називати інтервалом часу, що по аналогії з технічними об'єктами, характеризує соціальну інертність відповідного об'єкту. Другою відмінністю такого управління є те, що не існує між управляючим суб'єктом і управляємим суб'єктом, або соціальним об'єктом фізичного оберненого зв'язку. Випадки, коли він організовується штучно, розглядати не будемо. Третьою особливістю є те, що соціальний об'єкт може виявитися пасивним і міра пасивності може бути така, що інформаційний потік від управляючого суб'єкта ніколи не приведе до активізації відповідного об'єкту управління. Інші відмінності такого типу можна визначити в рамках більш детального аналізу відповідної комунікації, але ці питання не будуть розглядатися на даному етапі досліджень.

В подальшому, під маніпуляцією будемо розуміти інформаційний вплив на соціальний об'єкт, або окремих суб'єкт, для ефективності дії якого використовуються спеціально сформована текстова форма представлення відповідної інформації та різні способи, що відображаються в тексті, які реалізують функції підсилення відповідного впливу.

Управляючий інформаційний вплив може бути в певному сенсі найбільш ефективним, якщо він реалізується без участі свідомості об'єкту управління. В практиці, часто використовується окремих етап відключення свідомості, якщо між управляючим суб'єктом і управляємими суб'єктами існує фізичний контакт. В даному випадку, така можливість відключення розглядатися не буде, а буде розглядатися вплив управляючої дії без використання першого етапу.

Маніпуляція, в загально прийнятому розумінні, представляє собою скриту дію, факт якої не повинен бути поміченим об'єктом маніпуляції. Розглянемо більш детально деякі засоби та способи побудови текстових інформаційних потоків, які прийнято називати повідомленнями та на якісному рівні покажемо фактори, що спричиняють можливість досягнути з їх використанням факту маніпуляції.

Першим з таких факторів є спосіб вживання певних слів в рамках такого текстового повідомлення. Такі слова повинні володіти деякими особливостями, які характеризують їх відповідним чином в рамках контексту, в якому вони використовуються. До таких характеристик можна віднести наступне:

- слово, яке є наказом і його сприйняття асоціюється з необхідністю підкоритися цьому слову, або здійснити дію, яку це слово, як команда передбачає, що формується як загально визнана інтерпретація цього слова в середовищі, що використовує відповідну мову, семантику та синтаксис,
- слова, які не мають конкретної інтерпретації, а носять загальний характер, але вживаються замість слів, які по семантичній структурі

речення повинні були б носити однозначний характер в середовищі, до якого вони відносяться,

- слова, які виникають в результаті заміни слів, для яких в деякому середовищі встановилася і є зрозумілою їх інтерпретація, що приводить до підміни фактичної значимості цього слова певними не визначеними, або модифікованими інтерпретаціями,
- слова скорочення, які формують певний інтерпретаційний стиль, який може відрізнятися від первинної інтерпретації сукупності слів, для яких відповідне скорочення введено у використання.

Слово команда, з точки зору його маніпуляційного впливу на людину, є в найбільшій мірі однозначним. Це обумовлює те, що його інтерпретація є загально прийнятою і зрозумілою і, тому, його дія на підсвідомість людини, чи на суб'єкт в цілому може бути досить легко розпізнана. Це обумовлює те, що його використання в тексті повинно супроводжуватись додатковими текстовими фразами, які б дозволили цю однозначність зневільювати і, таким чином, його використання не приводило би до однозначної свідомої реакції виконати, чи не виконати відповідну команду. Використання слів команд, в основному, має високу ефективність при безпосередній звуковій комунікації, якщо при цьому, джерело звукової інформації своїм зовнішнім виглядом, або іншими засобами ілюструє необхідність сприйняття таких слів. В цих випадках, сприйняття таких слів підтверджується виконанням відповідних команд. З цього виходить, що при звуковому сприйнятті команд, їх виконання є необхідним.

Для сприйняття довільної текстової інформації має суттєве значення логіка формування семантики такої інформації, з точки зору його інтерпретації. Справа у тому, що будь яке слово, з точки зору його інтерпретації, сприймається лише в контексті речення, в якому це слово вживається. Результатом сприйняття елемента інформації, який визначається одним реченням, є формування певної інтерпретації, яка найчастіше, для більшості суб'єктів є обов'язковою, а відповідні образи відповідають середовищу, в якому знаходиться відповідний суб'єкт. Можуть існувати та домінувати у окремих суб'єктів звукові образи, мовні образи та інше, що залежить від психологічного складу, який сформовано областю діяльності відповідного суб'єкта. Якщо в рамках елемента інформації, яким є речення, або навіть, в цілих абзацах використовуються слова, які не є на текучий момент достатньо точно визначені, в науковій літературі їх називають словами амебами, то це приводить до неоднозначності в сформованій суб'єктом інтерпретації, або до неоднозначності інтерпретаційного образу [1,2]. Природа людського мислення, яка, в даному випадку, розглядається в площині створення інтерпретаційного образу текстової інформації є такою, що невизначеності, які виникають у інтерпретаційному образі, суб'єкт старается як можна швидше елімінувати. Така елімінація може полягати у наступному. Перший спосіб полягає у тому, що суб'єкт звертається до додаткових джерел інформації з ціллю відшукати найбільш приємле, або найбільш відповідне доповнення до невизначеності, яка виникла в інтерпретаційному образі суб'єкта. Другий спосіб полягає у тому,

що суб'єкт маніпулятор в текстовому повідомленні надає інтерпретаційне доповнення до неоднозначності, яка виникнула в результаті сприйняття попередньої частини тексту, таким чином, щоб повна інтерпретація відповідала тим образам, які мав намір сформувавши у суб'єкта маніпулятор. В цьому випадку, суттєво підвищується ймовірність того, що суб'єкт приймаючи рішення про використання отриманих уявлень про ті, чи інші речі буде користуватися сформованими маніпулятором уявленнями. В даному випадку, мова йде про підвищення ймовірності того, що у суб'єктів можуть існувати установки на рівні рефлексорних механізмів, або уявлення, які можуть семантично бути пов'язаними з новими уявленнями але, при цьому, можуть їм в певній мірі суперечити. Тому, процес маніпулювання потребує більш широкого впливу на суб'єкт ніж разовий вплив на формування одного інтерпретаційного образу [3].

Слова, що замінюють в інтерпретаційному сенсі інші слова, які мають визначену інтерпретацію, дозволяють виключити можливість її використання і, таким чином, створити можливість часткової підміни інтерпретаційного образу. При цьому, вони образ не змінюють, а тільки його модифікують в тій частині, в якій зацікавлений маніпулятор. Інтерпретаційний образ, який формується у суб'єкта в результаті сприйняття текстової інформації, на відміну від текстового опису, має більш широкі можливості в управлінні діями чи поступками суб'єктів. Інтерпретаційні образи активізують наступні центри, або компоненти, що характеризують не тільки суб'єкта, в і його поведінку:

- центр свідомості, який формує відношення, або зв'язок суб'єкта з зовнішнім оточенням,
- центри емоційного типу, які, по суті, є підсилювачами процесів взаємодії суб'єкта з зовнішнім оточенням,
- центри активації взаємодії суб'єкта з зовнішнім оточенням, які управляють всіма видами взаємодії, наприклад, механічної взаємодії, голосової взаємодії та інших видів взаємодії.

Очевидно, що завдяки такій модифікації відповідно модифікується активізація центрів активності суб'єкта. Наприклад, така модифікація може приводити до того, що при активізації центру взаємодії суб'єкта з зовнішнім середовищем, не буде активізуватися центр емоційного типу, і не відбудеться підсилення відповідної взаємодії суб'єкта і т.д.

Різниця між дією слів амеб і дією слів підмін на інтерпретаційні образи, що формуються у суб'єкта, полягає у тому, що в першому випадку маніпулятор, чи суб'єкт вимушені доповнити образ до необхідної міри визначеності. В першому випадку маніпулюючи дія слова амеби може бути нейтралізована, оскільки суб'єкт може провести доповнення за рахунок джерел інформації, які не пов'язані з маніпулятором. В другому випадку, маніпулятор повинен доповнити свій текстовий опис таким чином, щоб використання слова амеби привело до зміни інтерпретаційного образу суб'єкта.

Будь який образ, що описує сприйняття деякої інформації і формується в свідомості об'єкта, можна розглядати як деяку складну структуровану

сутність. Для зручності, такий образ будемо називати об'єктом свідомості. Цей об'єкт пов'язаний з емоційними центрами, з центрами взаємодії суб'єкта з оточенням, які можуть бути різними в залежності від типу взаємодії з центром свідомості та іншими центрами, для яких можна визначити певний зовнішній прояв діяльності суб'єкта.

Центр свідомості, на відміну від інших центрів, відповідає за логіку поведінки суб'єкта, або за логіку звукового текстового, або іншого способу демонстрації суб'єктом свого відношення до зовнішнього оточення. Виділення такого центру є важливим і обґрунтованим у зв'язку з тим, що суб'єкт може взаємодіяти з зовнішнім оточенням на рівні підсвідомих механізмів, або рефлексивних механізмів, у які переходять всі взаємодії суб'єкта з зовнішнім середовищем, які не змінюються на протязі довгого часу і використовуються постійно. Наприклад, дії пов'язані з вживанням їжі, дії, що пов'язані з переміщеннями у просторі та інші.

Слова скорочення представляють собою опис таких сутностей, які існують в середовищі достатньо довго, але їх значення еволюціонують і через деякий час можуть суттєво змінювати свою інтерпретацію. Переважно, в такій змінній інтерпретації залишаються найбільш значимі для суб'єктів та суспільства, в цілому, характеристики об'єктів, від назви яких відповідні слова скорочення походять. Відповідні слова скорочення можуть допускати різну інтерпретацію, яка на деякому етапі їх використання може змінити семантичну суть тих сукупностей слів, від скорочення яких вони походять. Використання таких слів маніпулятором дозволяє схилити суб'єкт до такої інтерпретації, яка йому потрібна, якщо в рамках тексту сформулювати такий контекст, який приведе до прийняття суб'єктом відповідної інтерпретації. Від слова амеби слово скорочення відрізняється тим, що після його сприйняття формується повний фрагмент образу. Від слова заміни слово скорочення відрізняється тим, що, по суті, воно не заміняє первинну інтерпретацію об'єкту, який описується повною назвою, а в результаті того, що інтерпретація повної назви не використовується, то в слові скороченні модифікується тільки інтерпретація. Оскільки інтерпретація міняється поступово з часом, то суб'єкти значно легше її сприймають для формування інтерпретаційного образу текстового повідомлення. Можна стверджувати, що слово скорочення забезпечує більш гнучку, або адаптивну зміну інтерпретації його початкового значення.

Використання чисел, як деякої знакової системи в текстових описах інформації у вигляді інформаційних потоків має окреме психолінгвістичне значення для здійснення маніпуляції з суб'єктами [4,5]. Для числових символів і, в першу чергу, для їх інтерпретації характерний наступний психофізіологічний вплив на суб'єкт, який може бути описаний шляхом приписування цифровим знакам наступних можливостей:

- відображення точності об'єктів, чи подій, з якими співвідносяться цифрові знаки,
- модифікація представленого об'єкту або події шляхом зміни її числових характеристик,

- необхідність розміщення засобів інтерпретації числових величин шляхом введення певної міри, опис інтерпретації якої ґрунтується на предметній області оточуючого середовища,
- кількісне порівняння елементів оточуючого середовища у відповідності з вибраною мірою,
- оцінка об'єктів, подій, чи навіть, суб'єктів з оточуючого середовища.

Числа з моменту їх появи завжди були пов'язані не стільки з оточуючим середовищем взагалі, а з окремими предметами, подіями та іншими атрибутами, що мають місце в цьому середовищі. Розвиток науки і суспільства в цілому, привів до визначення однієї з головних ролей числам в описі, розумінні та розвитку оточуючого середовища. Числа представляють собою найбільш поширений і, у зв'язку з цим, найбільш прийнятливий спосіб створення точних описів окремих елементів зовнішнього оточення окремих суб'єктів та соціальних об'єктів в цілому. Числа можна вважати першим кроком в формалізації опису деякої реальності, яка розвинута в формальних засобах наукових досліджень та інженерних розробок. Така формалізація дозволяє використовувати авторитет науки в комунікації між маніпулятором і суб'єктом. Перш за все, зупинимося на використанні в текстових відображеннях інформаційних потоків таких аргументів як точність викладених описів на основі використання чисел. Завдяки використанню чисел, аргумент точності завжди може бути трансформований в аргумент істинності. Наприклад, коли в текстовому фрагменті використовується опис деяких факторів, або об'єктів, які маніпулятор хоче нав'язати суб'єкту, то використовуються часові, просторові та власні числові характеристики відповідних об'єктів. Якщо пов'язується та, чи інша інформація про певну подію, то одним з аргументів підтвердження її правдивості є вказування дати, коли вона відбулася, що означає нав'язування часової характеристики. В цьому випадку, суб'єкт або перевіряє відповідність такої числової характеристики по інших джерелах, стосовно яких може бути відмічена певна міра їх не відповідності даним, що запропоновані маніпулятором, або суб'єкт приймає запропоновану числову характеристику, як аргумент, для обґрунтованості формування відповідного образу в його центрах свідомості.

Уявлення про оточуюче середовище є основою для прийняття тих, чи інших рішень по активізації дій суб'єктом. Тому, маніпулятор використовує числові параметри, для формування бажаного уявлення про окремі фактори цього середовища. В багатьох випадках параметрами таких факторів є розміри та величини, що виражаються цифровими знаками. Якщо суб'єкт не має достовірної інформації про допустимі значення відповідних параметрів, то у мніпулятора є можливість надати суб'єкту дані про ці параметри, в яких зацікавлений маніпулятор. В більшості випадків, може мати місце ситуація, коли суб'єкт має певні знання про розміри деякого об'єкта. В цьому випадку, маніпулятор вдається до опису алгоритму, який знайомий суб'єкту, на основі аналізу якого можна отримати значення параметрів, які відповідають інтересам маніпулятора. Для цього, маніпулятор модифікує алгоритм таким

чином, щоб така модифікація не привела до змін, які можуть бути зауважені в процесі його аналізу [6].

Характерною рисою суб'єктів є те, що останні не проводять обчислень з числами, що пропонуються маніпулятором в рамках коментарій до них в інформаційному потоці. Це означає, що коли в якості інформації, суб'єкту подається ряд чисел з коментарієм до них і серед цих чисел є числа, що обчислюються певним алгоритмом, в результаті чого отримано, переважно, інтегральні дані, то у маніпулятора є можливість ці дані представити по величині такими, як це необхідно для маніпулятора. Справа у тому, що насичена текстова інтерпретація поданих маніпулятором чисел, сприймається суб'єктом як обґрунтування правильності кінцевої оцінки, в підміні якої зацікавлений маніпулятор. Якщо ж суб'єкт вимагає від маніпулятора алгоритм обчислення кінцевої величини, то в залежності від міри інформованості суб'єкта про алгоритм, останній може бути модифікований таким чином, щоб суб'єкту було складно це розпізнати.

Для того, щоб суб'єкт міг мати уявлення про числа, що використовуються маніпулятором при формуванні текстового опису, останній повинен володіти загально прийнятим способом вимірювання. Якщо цього не має, то таку міру формує маніпулятор. В цьому випадку, зміна, чи модифікація міри, для тих чи інших числових величин, що подані в текстовому описі, може привести до того, що суб'єкт пройме її у запропонованому вигляді. Маніпуляція з різними числами та представлення числа, що не відповідає реальності, яка представлена в оточуючому середовищі є досить поширений тип управління суб'єктом і, відповідно, соціальним об'єктом в цілому.

Важливим та досить поширеним методом маніпуляції є надання інформації про величину параметрів об'єктів разом з власною інтерпретацією цих величин у вигляді його оцінок. Оскільки суб'єкт не завжди має можливість скористатися іншими оцінками, які можуть відноситися до даного об'єкту, то такий метод маніпуляції є досить успішний. В даному випадку, саме числове значення може відповідати значенню допустимому в рамках цього об'єкту, але інтерпретація цього значення може бути запропонована маніпулятором. Слід зауважити, що в даному випадку, це може відноситися лише до соціальних об'єктів, оскільки технічні і природні об'єкти мають досить сталу детерміністичну залежність між різними параметрами, що відразу ж може викрити спробу маніпуляції.

Використання цифрових знаків в реалізації маніпуляції є досить широке, оскільки, з одного боку, вони з точки зору психології сприйняття чисел є точними, або адекватними величинами, а, з другого боку, їх точність та адекватність їх значень тісно пов'язані з їх інтерпретацією. Для того, щоб така інтерпретація була повною, необхідно використовувати міру, або масштаб вимірювання відповідних величин. В більшості випадків, для соціальних об'єктів такі масштаби досить сильно залежать від особливостей самого об'єкту. Тому, коли мова йде про параметри соціальних об'єктів, а в

більшості випадків, управління соціальними об'єктами реалізується в соціальному середовищі, то можливість маніпулювання суб'єктами шляхом використання неадекватних, або різних масштабів вимірювання для різних соціальних об'єктів дає змогу, при проведенні їх порівнянь формувати такі образи в центрі свідомості суб'єкта, які необхідні відповідному маніпулятору. В реальній соціальній дійсності прикладів маніпулювання окремими суб'єктами досить багато.

1. Богомолова Н.Н. Социальная психология печати, радио и телевидения. М.: Изд-во МГУ, 1991. 342 с.
2. Стриженко А.А. Язык и идеологическая борьба. Иркутск, 1988. 256 с.
3. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. М.: Эксмо, 2003. 536 с.
4. Генон Р. Царство количества и знамения времени. М.: 1994.457 с.
5. Фридман Л.М. Величины и числа: популярные очерки. М.: Мысль, 1974.178 с.
6. Родионова А.Е. Язык «общества спектакля». // Философская мысль. 2002. N1-2.

Поступила 4.02.2013р.

УДК 623.746

О.Ю.-Ю.Афанас'єва, Б.В.Дурняк, Ю.М.Коростіль

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Анотація. Рассматриваются и исследуются особенности описания технических объектов повышенной опасности. Исследуются параметры описывающие объекты повышенной опасности, формируется их интерпретация, исследуются способы их оценки. Приводится соотношение, которое описывает технический объект повышенной опасности в виде некоторой функции введённых параметров.

Ключевые слова: параметры, технический объект повышенной опасности, прогнозирование, технологический процесс.

Захист небезпечних об'єктів є актуальним в силу того, що їх кількість постійно зростає, що пов'язано з наступними факторами:

- розвиток технологій, які, випадку виникнення несправностей в процесі їх функціонування, можуть приводити до негативної дії компонент технологічного процесу (*ТР*) на оточуюче середовище,
- старіння технічних об'єктів (*ТО*), які мають досить великі періоди експлуатації,
- зміни, які відбуваються у оточуючому середовищі, яке в тій, чи іншій